

УДК 72:[7.038.6:141.33]

DOI: 10.30838/J.BPSACEA.2312.261218.89.453

АРХІТЕКТУРА ПОСТМОДЕРНІЗМУ І ФІЛОСОФІЯ МІСТИЦИЗМУ ПЕРІОДУ ПОСТМОДЕРНУ

МУРАШКІН М. Г., *д-р н. філософ., проф.*

Кафедра філософії і політології, Державний вищий навчальний заклад «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури», вул. Чернишевського, 24-а, 49600, Дніпро, Україна, e-mail: michailmurashkin@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7656-664X.

Анотація. Постановка проблеми. Стаття присвячена вирішенню тої задачі щоб знайти подібність у архітектурі постмодернізму і філософії містицизму періоду постмодерна. Аналіз досліджень і публікацій показав наявність матеріалів з цього приводу. Архітектурний постмодернізм і філософський містицизм збігаються з приводу репрезентації утопічності. **Мета дослідження** – розкрити архітектуру постмодерна як своє рідний суб'єктивний фактор проектування і будівництва утопій в царині відношення до утопій філософського містицизму, містицизму як проектування і отримання вищих станів свідомості штучними методами. **Висновки.** Архітектура постмодернізму і філософський містицизм періоду постмодерна збігаються на тому, що утворюють структурний простір вдаючись до максимальної свободи і простоти, демонструючи тілесність людської свідомості, свідомості не обтяженої спеціальними практичними методами, методами продукуєчими «Вище», вищі стани.

Ключові слова: *архітектура; постмодернізм; філософський містицизм*

АРХИТЕКТУРА ПОСТМОДЕРНИЗМА И ФИЛОСОФИЯ МИСТИЦИЗМА ПЕРИОДА ПОСТМОДЕРНА

МУРАШКИН М. Г., *д-р н. философия, проф.*

Кафедра философии и политологии, Государственное высшее учебное заведение «Приднепровская государственная академия строительства и архитектуры», ул. Чернышевского, 24-а, 49600, Днепро, Украина, тел. +38 (056) 756-34-42, e-mail: michailmurashkin@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7656-664X.

Аннотация. Постановка проблемы. Статья посвящена решению той задачи чтобы найти сходство в архитектуре постмодернизма и философии мистицизма периода постмодерна. Анализ исследований и публикаций показал наличие материалов в этом отношении. Архитектурный постмодернизм и философский мистицизм сходятся в отношении репрезентации утопичности. **Цель исследования** – раскрыть архитектуру постмодерна как своеобразный субъективный фактор проектирования и строительства утопий в округе отношения к утопиям философского мистицизма, мистицизма как проектирования и приобретения высших состояний сознания искусственными методами. **Выводы.** Архитектура постмодернизма и философский мистицизм периода постмодерна сходятся на том, что создают структурное пространство ударяясь к максимальной свободе и простоте, демонстрируя телесность человеческого сознания, сознания не утяжелённого специальными практическими методами, методами продуцирующими «Высшее», высшее состояние.

Ключевые слова: *архитектура; постмодернизм; философский мистицизм*

ARCHITECTURE OF POSTMODERNISM AND PHYLOSOFY OF MYSTICISM OF POSTMODERNISM PERIOD

MURASHKIN M. H. *Dr. Sc. (Phylosof.), Prof.*

Department of Philosophy and Politology; State Higher Educational Establishment «Pridniprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture», Chernishevskogo str., 24-a, Dnipro, 49600, Ukraine, tel. +38 (056) 756-34-42; e-mail: michailmurashkin@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7656-664X.

Annotation. Formulation of the problem. The article is devoted to solving that problem in order to find similarities in the architecture of postmodernism and the philosophy of mysticism of the postmodern period. Analysis of studies and publications is showed the availability of materials in this regard. Architectural postmodernism and philosophical mysticism coincide in the representation of utopianism. **The purpose of the study** is to reveal the postmodern architecture as a peculiar subjective factor in the designing and construction of utopias in the district of attitudes towards utopias of philosophical mysticism, mysticism as the designing and obtaining higher states of consciousness by artificial methods. **Conclusions.** The architecture of postmodernism and the philosophical mysticism of the postmodern period converge on the fact that they create structural space by striking to the maximum freedom and simplicity, demonstrating the embodiment of human consciousness, consciousness not weighted by special practical methods, methods producing the “Highest”, highest state.

Keywords: *architecture; postmodernism; philosophical mysticism*

Постановка проблеми зводиться до того, щоб знайти подібність в архітектурі постмодернізму і філософії містицизму періоду постмодерну.

Аналіз досліджень і публікацій показав наявність матеріалів з цієї теми. Архітектурний постмодернізм і філософський містицизм збігаються в питаннях репрезентації утопічності (М. Tafuri).

Мета дослідження – розкрити архітектуру постмодерну як своєрідний суб'єктивний фактор проектування і будівництва утопій в царині відношення до утопій філософського містицизму, містицизму як проектування і отримання вищих станів свідомості штучними методами.

Виклад основного матеріалу щодо архітектури постмодернізму і філософського містицизму бажано почати з того, що ці предмети наших досліджень збігаються у розгляді парадоксальності і просторових метафор як способів передачі сутності подібного в предметах нашого дослідження.

Подібність і спільність простору архітектури постмодернізму і філософського містицизму закладені в концептах постмодерністських інтенцій до простоти. Прикладом може бути процес «означування» Юлії Крістевої, процес, який штовхає на переоцінки цінностей, переосмислення вже збудованого в соціокультурному просторі, в якому архітектура посідає певне місце поза простотою.

Прикладом також може бути постмодерністський погляд на «метафізику присутності» як в архітектурі постмодерну, так і у філософському містицизмі, де «присутність» стає «присутністю відсутності». А це фактично демонстрація простоти.

Спільний простір архітектури постмодерну і філософського містицизму постмодерністської доби збігається на тому, як людина втілює свої вищі особливі суб'єктивні переживання в архітектурні споруди, намагаючись передати «нову свободу», яка відрізняється не тільки від класицизму, готики, а і від модерну. Постмодернізм навіть відходить від модернізму. За словами Террі Іглота, постмодернізм «пробуджується від кошмару модернізму». Але це пробудження не може оминати функціонування значень в

архітектурі, смислоутворення в архітектурній практиці. Архітектурні практики сучасності так чи інакше мають позиції тієї чи іншої постмодерної думки. Ця думка інтенціональна до більшої свободи і простоти. Як і у філософському містицизмі періоду постмодерну, де теж є направленість до вищого стану людини, до більшої свободи і простоти. Але не до хаосу.

Вищий стан містика як відчуття свободи передає і архітектор в своїй творчості. Але це свобода не готичного стилю як направленості до вищого-небесного. Постмодерністська свобода в архітектурі намагається передати як висоту, так і простір свободи-простоти, торкаючись утопічності, не вдаючись до якої-небудь штучності у способах отримання бажаного вищого. Той вищий стан людини, про який говорить філософський містицизм і який відображає архітектура постмодернізму, не можна отримати штучно. Він не потребує якоїсь медитативної практики. Про це нарешті говорить і сам містицизм. Він займається розповідями про споглядання при відключенні розумової діяльності, про практику самоспостереження, про роздуми явищ зовнішнього світу і про інші медитативні практики, які приводять людину до певного вищого стану свідомості. Але сам містицизм каже, що подібний стан людина може отримати без усіляких підготовчих вправ, спонтанно, раптово (А. Давид-Неель). І якщо отримується не вищий стан свідомості людини як Божественне, як мета містика, тоді всі розумові споруди філософського містицизму перетворюються на утопії.

Архітектор, спонтанно і раптово переживаючи вищі стани своєї свідомості і втілюючи ці переживання у свої архітектурні задуми, також втілює утопічність містичної практики, втілює утопічність філософсько-містичних роздумів про методи отримання «Вищого», вищих станів свідомості. Адже «Вище», вищий стан свідомості з'являється в людині як компенсаторне осяяння, яке лежить у природі людини і прямого відношення до усілякого містичного не має.

Естетика як наука мала хибну думку про те, що архітектура порівняно з іншими ви-

дами мистецтва далеко не завжди постає обов'язковим об'єктом уваги. Важливіша музика, лірика. Але архітектор, як і композитор, як і поет, так само переживає «Вище», тобто вищий стан свідомості, і намагається втілити свої переживання в об'єкти своєї творчості. І це стає зрозумілим, якщо показати, що «Вище» є загальнолюдським, а не вибірково музикальним, або поетично-ліричним. Тому слушно розглянути «Вище» в контексті трансценденції.

Трансцендентність – це переступання, вихід за межі станів звичайного повсякденного неспання людини, вихід за межі певного досвіду до вищого ступеня буття духу, до стану натхнення, осяяння, до «Вищого», де це «Вище», або містичне, є моментом руйнування колишніх, застарілих структур свідомості (С. С. Аверинцев) під час створення людиною нового. «Вище» має характеристики спокою, блаженства і позбавлення змісту (Карл Ясперс) як результат руйнування колишніх структур свідомості, як стан, за якого відсутня воля, прагнення. Трансцендентність і як його результат – трансцендентне мають волю, прагнення і стимул для виходу за межі повсякденного досвіду. Прагнення ж – це ще відсутність «Вищого», відсутність самонатиску цього «Вищого».

Ще в культурі античності самонатиск там, де немає прагнення (А. Ф. Лосев), а є незалежність, в тому числі й від прагнень та стимулів. У такому випадку «Вище» не повинне чимось конкретно актуалізуватися, стимулюватися. Людина має моменти виходу за межі повсякденного стану неспання. Ці моменти фіксуються в понятті «трансцендентне» і відображають особливі стани свідомості, стани натхнення, осяяння. «Вище» в такому разі є моментом трансцендентного, моментом натхнень і осяянь, коли руйнуються старі структури свідомості в креативному акті. Цим «Вище» присутнє і в містичному досвіді.

Містичне й естетичне містять у собі і трансцендентальне, і трансцендентне, і трансперсональне, і трансгресивне, і момент «Вищого». Вище – стан людини, за якого абсолютно немає страху ні перед чим

(М. Г. Мурашкин), а значить, страх не затемнює смерть (Д. Кришнамурти), і смерть видається не можливістю, видається не знищенням, а єдиним справжнім життям (В. Джемс). Таке присутнє і в містичному, і в естетичному.

Зосередимось на естетичному.

Естетика – наука. Естетика – це філософська дисципліна, що вивчає природу виразних форм реальності, виразних форм, що одухотворяють можливостями майбутніх становлень.

Такому визначенню естетики можна висунути, принаймні, дві претензії. По-перше, в цьому визначенні йдеться про вивчення природи виразних форм реальності. Але чому не говориться про образотворче? Адже існують, наприклад, образотворчі мистецтва. Однак будь-яке образотворче мистецтво все ж щось висловлює, має виразну складову.

Виразність є в будь-якому мистецтві (В. В. Вейдле). По-друге, у визначенні говориться про натхнення можливостями майбутніх становлень. Виникає питання, чому саме на цьому загострюється увага? Адже естетичне має безліч й інших функцій. Так. Але без одухотворення, що трансформує людину, без породження в людині натхненності та окриленості ніякий витвір мистецтва для конкретної людини не існує, жодне естетичне не проявляє себе. Мистецтво, і в цілому естетичне, не повинне залишати людину байдужою, а має чіпляти людину за живе, має перевертати її духовну сферу і народжувати її знову, народжувати в людині нову особистість, натхненну й окрилену можливостями. Якщо витвір мистецтва не чіпає людину за живе, то він взагалі для неї не існує як естетичне. Результуюче – це натхненність. Натхненність приходить, якщо людина відкриває в собі нові можливості для свого майбутнього становлення. Те, що притаманне естетичному, притаманне і містичному.

Естетичний початок присутній в культурі. Коли в культурі виражений естетичний початок, говорять про естетику поведінки, естетику людської діяльності,

естетику науки. Естетика науки, наприклад, може говорити про гарне виконання завдання. Естетика спорту може говорити про гарний стрибок у воду. Релігійно-містичне життя говорить про естетику церковного ритуалу.

Останнє, церковний ритуал як церковний спів та інші його складові, у своїй суті являє собою естетичне, своєрідне мистецтво. Релігія, релігійна містика і позарелігійна містика у своїй сутності є певними видами мистецтва. Релігія і мистецтво розходяться досить пізно (М. Дюфрен). Спочатку ж вони – одне. Коріння і сутність релігії та мистецтва злиті як одне ціле. Релігійна містика та містицизм у цілому – це акцент на вищих станах свідомості як ідеалах, акцент на піднесеному. Мистецтво передає психічні стани (Г. Г. Коломиец), в тому числі й суперечливі поодинокі психічні стани (Л. Гинзбург), серед яких ми можемо знайти піднесені стани, позначені категорією «піднесене».

Коли нас відвідує почуття подиву, почуття благоговіння, таке піднесене ми позначаємо і розуміємо не тільки як естетичну, а й як релігійну категорію (В. П. Шестаков). Корінь же будь-якого релігійного, всіляких теологічних пояснень полягає в містицизмі. Поняття естетичного виривається з теологічних кайданів (О. А. Губанов), з релігійно-містичних, а точніше, з містичних кайданів, які говорять про форму, про особливі піднесені стани людини. Тобто естетичне проявляється в метафізичному розумінні (О. А. Губанов), трансцендентному, а точніше, трансвовому, котре говорить про форму як про особливий трансвовий стан, трансвовий стан творчого характеру, що супроводжується осяянням, за якого реалізується гармонія духу.

Ця гармонія духу як естетичне, як прикрашення, що має характеристику витонченості як форма, відображає гармонію буття, а як зміст відображає гармонію соціального буття, складовою якого є мораль. Тобто естетичне за формою містичне, а за змістом соціальне. Містичне – це значить, передає певний стан людини,

стан трансцендентний, або трансвовий, стан творчий, стан, в якому створювався той чи інший витвір мистецтва, або не створювалося нічого опосередковано, а виражалося людиною максимально безпосередньо її поведінкою.

У стані трансвову можуть активізуватися креативні здібності інтуїції, виникати осяяння (А. П. Забияко). Осяяння присутнє в самадхі (Чжан Чжень-Цзи), в саторі, в нірвані, в мокші та в інших станах містиків.

Самадхі розуміється як певний трансвовий стан. Здатність входити в самадхі, тобто в цей трансвовий стан – це здатність на час знаходити творчий стан духу. Адже можна говорити про творчість у трансвоводібному стані (Б. М. Теплов). Людина здатна на час викликати в собі трансвоводібні стани та спеціально займатися певним видом творчості. У процесі старіння організму така здатність поступово втрачається. Так, Шрі Рамана Махарші зазвичай входив у глибоке самадхі щодня до 1920 року, з 1930 року входив у нього два-три рази на тиждень, а постарівши, втративши здоров'я, він перестав входити в самадхі (Пападжи). Тобто щоб бути творчою особистістю, щоб впадати в трансвові стани творчого характеру, знаходити натхнення й осяяння, треба мати певний рівень здоров'я. Так, до Уолта Уїтмена після кризи, коли він захворів і був в очікуванні смерті, все ще приходило осяяння, поки, нарешті, в 1891 році воно не зникло назавжди, і в 1892 році він помер (Р. М. Бёкк).

У позасистемній естетиці естетичне розуміється як містичне, трансцендентне – як Бог, як Божественне. Бог є трансцендентним. Трансцендентне пов'язується із трансвом, а значить, з особливими станами свідомості. Тобто позасистемна естетика акцентує увагу також і на внутрішньому світі людини, на його вищих станах духу. Тим самим позасистемна естетика часто переформується з містикою, яка намагається описати гранично вищий стан людини, називаючи його Станом Бога, що в контексті естетичного розуміється як Вище Натхнення. Вище

Натхнення значиться як Містичне Натхнення (Теодюль Рибо), або одкровення, яке порівнюється в сучасній естетиці з даром художника, особливо музиканта (Мери Латьєнс).

Естетичне висловлює предметність, яка дана як самодостатня, споглядальна цінність, за поглядами А. Ф. Лосєва. Але самодостатня людина бачить у природі предметів як естетичне згідно зі зразками самодостатніх станів, які нею пережиті, пережиті людиною особисто. Ці самодостатні стани як «Вище», «Божественне» трапляються в трансї певного виду, що у філософії значиться як трансцендентальне, трансцендентне, трансгресивне. Ці самодостатні стани добре передає музика. Тут музика до кінця проявляється, коли служить духовним автопортретом свого творця (А. Сохор), коли передає стан автора, передає стан самого творця музики. Одна з функцій музики – це передача психологічних станів (Г. Г. Коломиєц). Передавати психічні стани людини здатне будь-яке мистецтво. А лірика взагалі стає все витонченішою в передачі суперечливих і одиничних психічних станів (Лидия Гинзбург).

З усіх видів і жанрів мистецтва особливо ясно передає психічні стани людини лірика, лірика в літературі, лірика в музиці. Вона висловлює духовний автопортрет свого творця (А. Сохор), висловлює ті стани душі, які переживає автор ліричного твору, висловлює стани автобіографічні, які реально мають місце в психічному житті людини.

У психічному житті людини мають місце і трансів стани. У наукових звітах говориться про творчість у трансopodobному стані (Б. М. Теплов). Тобто в процесі творчості людина відчуває особливі стани своєї психіки і тут же у своєму творчому акті намагається передати ці незвичайні, неповсякденні стани. Під час передачі вона має відгук у слухача, у глядача. Г. В. Ф. Гегель зазначав, що поет прагне розбудити і зберегти у слухача той же стан душі, що і у поета (Г. В. Ф. Гегель). Тобто

людина, переживаючи у творчому трансї особливі стани свідомості, фіксує їх у своїх творах мистецтва. Глядач і слухач, сприймаючи ці твори мистецтва, відчувають подібні стани.

Такі твори мистецтва називають психоделічними, роблячи деякі узагальнення. Психоделічне мистецтво створюється, і сприймається, за змінених станів свідомості художника, або описує наркотичний ефект (Н. Б. Маньковська). Тобто психоделічне мистецтво об'єднало все, що пов'язане зі зміненими станами свідомості. Це і природні стани, тобто творчість ув трансopodobних станах, стан натхнення, стан містичного натхнення, осяяння, інтуїтивного прозріння. Але це і штучні стани, викликані тими чи іншими наркотичними речовинами. І всі ці стани підпадають під термін «змінені стани свідомості». Часто галюцинаційні ефекти ототожнюються з творчими осяяннями (Н. Б. Маньковська).

У процесі творчості людина відчуває зміну стану свідомості. Вони різні, ці стани. Штучні стани, викликані наркотичними речовинами, зовсім інші. Штучно викликані стани мають специфіку впливу тієї речовини, якою спричинено змінений стан свідомості. Звичайно ж, виникаючі зміни стану свідомості не мають нальоту ззовні штучно введеної тієї чи іншої речовини, що спотворює реальність. Природно виникаючі змінені стани свідомості у процесі творчості – це коли мова йде про творчість у трансopodobному стані (Б. М. Теплов), коли мова йде про натхнення, осяяння, інтуїтивне прозріння, інсайт, а не творчості за впливу тих чи інших наркотичних речовин.

Творчість у трансopodobному стані (Б. М. Теплов) – це природний процес. І враження від нього можуть висловлювати й описувати у своїх творах музикант, поет, художник. Це багато в чому суб'єктивні враження. Об'єктивність вони приймають, коли ми знаходимо подібні описи у багатьох музикантів, поетів, художників. Тоді ми класифікуємо групування ряду випадків за певними подібностями. Так, ми можемо згрупувати ряд випадків, що мають, по-

перше, таку характеристику як «надзвичайна спонтанність», коли людина не може визначити причини виникнення в собі особливого стану (Джидду Кришнамурти), по-друге – коли людина відчуває «абсолютну відсутність страху» і всякої більш-менш тривоги, коли абсолютно немає страху ні перед чим (М. Г. Мурашкин), по-третє – коли людина має, спочатку має природний стан, що не стимульований не тільки тими чи іншими наркотичними речовинами, а й усякими стимулами, які бадьорять або заспокоюють, по-четверте – коли людина, що відчуває подібний стан свого духу, говорить сама собі, що вищого за це нічого немає, що вищого за це нічого не відчувалося, що це «Вище», і, по-п'яте – людина відчуває спалах, що лежить з іншого боку часу і вище часу, коли почуття довжини втрачене і душу охоплює відчуття чистої нескінченності (Корлисс Ламонт), тобто людина відчуває стан «Вічного Життя», або «Стан Безсмертя», коли смерть є неможливістю, уявляється не знищенням, а єдиним справжнім життям (Вільям Джемс).

Лірика, музична або поетична, певною мірою передає і виражає цей стан. Можливість описувати і висловлювати цей стан властива й іншим видам мистецтва. Цьому стану важко підібрати назву. Умовно його позначають як «Вище», «Високе», як «містичне натхнення», як «Стан Безсмертя», як «Стан Бога». Опис останнього як «Стан Бога» ріднить естетичне з релігійно-містичним. Це й стан як краса безмовності (Джидду Кришнамурти) повсюдно зустрічається в містиці. Містика акцентує увагу на подібних станах. Але і мистецтво причетне до опису і вираження подібних станів, які є онтологічними, тобто існують у природі людини як об'єктивна реальність психічного життя. Це значиться як містичне натхнення (Теодоль Рибо).

Прекрасне, піднесене, трагічне, комічне визначають як категорії естетичного пізнання, або категорії естетичної гносеології (Віра Мовчан) в силу того, що через них розкривається широта естетичного ставлення. До цього причетне і містичне ставлення як вид мистецтва.

Щоб розкрити таємницю авторської особистості, необхідно спіритуалізувати розуміння художньої форми і стилю (Е. В. Лозинская). Спіритуалізацію можна розуміти як облік особливих станів свідомості, пережитих автором, і спробу їх опису в творі. Ця творчість притаманна і містику, і митцю.

Архітектурне смислоутворення сучасного постмодерну відрізняється від смислоутворення часів Середньовіччя. Тому сучасні храми будуються зовсім інші. Але вони не поступаються своїми смислоутвореннями і репрезентують об'єкт свого поклоніння не гірше. Чому так трапляється, можна дізнатися, якщо познайомитися з психоаналітиком К.-Г. Юнга в Ж. Лакана, з думками засновника мистецького постмодернізму Жоржа Батаям. Тут можна побачити, що важливе місце у творчому процесі, а також сприйнятті архітектури і взагалі усіякого мистецтва мають компенсаторні процеси в людині. Від того також розвивалась і концептуальна база співвідношення філософії та архітектури взагалі. І тут не можна не згадати імена таких видатних філософів як М. Гайдеггер та Ж. Дерріда, не можна не прослідкувати співіснування архітектури і постмодерної думки, не побачити у Поля Віріліо неможливості існування «місця» через втрату реальності. Це можна бачити також і у філософському містицизмі періоду постмодерну.

Розглядаючи подібність архітектури і філософії реконструкції (М. Wigly), можна побачити основи подібності, а через праці М. Фуко вийти на виразність потойбічного в архітектурі. Тут потойбічність і надприродність простежуються не тільки в деконструктивізмі постмодерну, а і до нього. Наприклад, у романтизмі. Те саме можна прослідковувати як в архітектурі, так і у філософському містицизмі. Але в філософському містицизмі періоду постмодерну все ж залишається багато утопічного в зв'язку з тим, що вищі стани людської свідомості, які значаться як Божественне, можуть виникати без усіякої містичної практики. Від того сам містицизм

втрачає сенс. Та сама утопічність присутня і в архітектурній діяльності. В архітектора «Вище» може виникати чисто спонтанно. Але воно має значення. Репрезентуючи, архітектура передає ці значення через своєрідне проектування і будівництво утопій (М. Tafuri). Але в архітектурі утопії – це не утопії такі, як у містицизмі. Архітектор занепокоєний долею суспільства (М. Tafuri). Він творить для людей. Тому постмодерністські утопії в архітектурі так напружують.

Архітектура – це мистецтво репрезентації. Вона творить репрезентативні системи. Філософія також творить репрезентації, структуруючи знання, упорядковуючи їх. Створюючи теоретичні побудови, філософія, як і архітектура, інтер'єризує світ.

Створюються структури як смислові аспекти й архітектурою, і філософією. Але архітектура постмодерну на перший погляд не існує як мистецтво структури, не існує як утворення репрезентативних ціннісних систем. Тут просто ціннісні системи, утворюючи простір, максимально вдаються до простоти.

Висновки. Архітектура постмодернізму і філософський містицизм періоду постмодерну збігаються на тому, що утворюють структурний простір, вдаючись до максимальної свободи і простоти, демонструючи тілесність людської свідомості, свідомості, не обтяженої спеціальними практичними методами, методами, що продукують «Вище», вищі стани.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аверинцев С. С. Мистика / С. С. Аверинцев // Новая философская энциклопедия : в 4 т. Т. 2 : Е-М / Рос. акад. наук, Ин-т философии, Нац. общ.-науч. фонд ; ред. В. С. Степин [и др.]. – 2-е изд., доп. – Москва : Мысль, 2010. – С. 579–580.
2. Бёкк Р. М. Космическое сознание / Р. М. Бёкк // Космическое сознание / сост. В. А. Шериев. – Москва : НИК, Одиссей, 1995. – С. 5–344. – (Библиотека восточной религиозно-мистической философии).
3. Вейдле В. В. Умирание искусства. Размышление о судьбе литературного и художественного творчества / В. В. Вейдле // Эстетика и теория искусства XX века : хрестоматия / отв. ред. : Н. А. Хренов, А. С. Мигунов. – Москва : Прогресс-Традиция, 2007. – С. 203–222. – (Academia XXI. Учебники и учебные пособия по культуре и искусству).
4. Гегель Г. В. Ф. Эстетика. В 2-х т. Т. 2 / Г. В. Ф. Гегель. – Санкт-Петербург : Наука, 2001. – С. 442.
5. Гинзбург Л. Я. О лирике / Л. Я. Гинзбург ; подгот. текста С. В. Путилов ; предисл. А. С. Кушнер. – Москва : Интрада, 1997. – 407 с.
6. Губанов О. А. От триалога к «эстетической Касталии», к виртуальному полилогу / О. А. Губанов // Триалог plus / В. В. Бычков, Н. Б. Маньковская, В. В. Иванов. – Москва : Прогресс-Традиция, 2013. – С. 475-486.
7. Давид-Неэль А. Мистики и маги Тибета / А. Давид-Неэль; пер. с фр. – Москва : Дягилев Центр, ЦДЛ, 1991. – 216 с.
8. Джемс Уильям. Многообразие религиозного опыта / Уильям Джемс ; пер. с англ. – Репринт. изд. – Санкт-Петербург : Андреев и сыновья, 1993. – 318 с. – (Серия эзотерической литературы "Свет на пути").
9. Дюфрен М. Вклад эстетики в философию / М. Дюфрен // Эстетика и теория искусства XX века : хрестоматия ; отв. ред. : Хренов Н. А., Мигунов А. С. – Москва : Прогресс-Традиция, 2007. – С. 151.
10. Забияко А. П. Транс / А. П. Забияко // Энциклопедия эпистемологии и философии науки ; гл. ред. И. Т. Касавин. – Москва : Канон+, РООИ Реабилитация, 2009. – С. 999.
11. Коломиец Г. Г. Философия музыки как область эстетического знания: гносеологический аспект / Г. Г. Коломиец // Границы современной эстетики и новые стратегии интерпретации искусства : сб. науч. докл. IV Овсянниковской междунар. эстетической конф. (Москва, 23–24.11.2010) / МГУ им. М. В. Ломоносова. – Москва : МИЭЭ, 2010. – С. 216.
12. Кришнамурти Джидду. Записные книжки / Джидду Кришнамурти. – Москва : Разум, 1999. – С. 112–114. – (Мир Кришнамурти).
13. Ламонт К. Иллюзия бессмертия / К. Ламонт ; пер. с англ. А. В. Старостина. – 2-е изд. – Москва : Политиздат, 1984. – 286 с. – (Библиотека атеистической литературы).
14. Латышев М. Жизнь и смерть Кришнамурти / М. Латышев. – Москва : КМК, Лтд, 1993. – 176 с.
15. Лозинская Е. В. Стилистическая критика / Е. В. Лозинская // Западное литературоведение XX века = Western literary criticism of the XXth century : энциклопедия / ИНИОН РАН ; гл. науч. ред. Е. А. Цурганова. – Москва : Intrada, 2004. – С. 383–385.
16. Лосев А. Ф. Поздний эллинизм / А. Ф. Лосев // История античной философии : в 8 т. Т. VI. – Москва : Искусство, 1980. – 766 с.

17. Маньковская Н. Б. Феномен постмодернизма. Художественно-эстетический ракурс / Н. Б. Маньковская. – Москва–Санкт-Петербург : Центр гуманитарных инициатив. Университетская книга, 2009. – 495 с. – (Письмена времени).
18. Мовчан Віра. Естетика: історія і теорія / Віра Мовчан. – Жовква : Місіонер, 2010. – 736 с.
19. Мурашкин М. Г. Записи 2000 года / М. Г. Мурашкин. – Дніпропетровськ : СІЧ, 2006. – 208 с.
20. Пападжи [Пунджа, Х. В. Л.]. День, когда я уйду, никогда не настанет : встречи, письма, дневники / Пападжи [Х. В. Л Пунджа]. – Москва : Ганга, 2014. – 560 с.
21. Рибо Теодюль. Болезни личности. Опыт исследования творческого воображения. Психология чувств / Теодюль Рибо. – Минск : Харвест, 2002. – 783 с. – (Классика мировой психологии).
22. Сохор А. Эстетическая природа жанра в музыке / А. Сохор. – Москва : Музыка, 1968. – 103 с. – (Вопросы эстетики).
23. Теплов Б. М. Конспекты и комментарии к книге А. Анастаси «Дифференциальная психология» / Б. М. Теплов // Избранные труды. В 2 т. Т. 2. – Москва : Педагогика, 1985. – С. 247–279.
24. Чжан Чжень-Цзы. Практика Дзэн / Чжан Чжень-Цзы. – Красноярск : Белый остров, 1993. – 165 с.
25. Шестаков В. П. Эстетические категории: Опыт систематического и исторического исследования / В. П. Шестаков. – Москва : Искусство, 1983. – 358 с.
26. Ясперс К. Общая психопатология / К. Ясперс. – Москва : Практика, 1997. – 1056 с.
27. Tafuri Manfredo. Architecture and Utopia: Design and Capitalist Development / Tafuri Manfredo. – Cambridge, Massachusetts : The MIT Press, 1976. – 196 p.
28. Wigley Mark. The Architecture of Deconstruction: Derrida's Haunt / Mark Wigley. – Cambridge, Massachusetts : The MIT Press, 1993. – 278 p.

REFERENCES

1. Averintsev S.S. *Mistika* [Mystique]. *Novaya filosofskaya entsiklopediya* [New philosophical encyclopedia]. Ed. 2, vol. 2: E-M. Moscow: Mysl', 2010, pp. 579–580. (in Russian).
2. Bekk R.M. *Kosmicheskoye soznaniye* [Cosmic consciousness]. Moscow: NIK, Odissej, 1995, pp. 5–344. (in Russian).
3. Vejdle V.V. *Umiraniye iskusstva. Razmyshleniye o sud'be literaturnogo i khudozhestvennogo tvorchestva* [Dying art. Thinking about the fate of literary and artistic creation]. Ed. Khrenov N.A. and Migunov A.S. *Estetika i teoriya iskusstva XX veka: khrestomatiya* [Aesthetics and theory of art of the twentieth century: reader]. Moscow: Progress-Traditsiya, 2007, pp. 203–222. (in Russian).
4. Gegel' G.V. *Estetika* [Aesthetics]. Vol. 2. Saint-Petersburg: Nauka, 2001, 442 p. (in Russian).
5. Ginzburg L.Ya. *O lirike* [About the lyrics]. Moscow: Intrada, 1997, 407 p. (in Russian).
6. Gubanov O.A., Bychkov V.V., Man'kovskaya N.B. and Ivanov V.V. *Ot trialoga k "esteticheskoy Kastalii", k virtual'nomu polilogu* [From the trialogue to "aesthetic Kastalia", to the virtual polylogue]. *Trialog plus* [Triologue plus]. Moscow: Progress-Traditsiya, 2013, pp. 475–486. (in Russian).
7. David-Neel' A. *Mistiki i magi Tibeta* [Mystics and Magicians of Tibet]. Moscow: Dyagilev Tsent, TSDL, 1991, 216 p.
8. Dzhems Uil'yam. *Mnogoobraziye religioznogo opyta* [Variety of religious experience]. Saint-Petersburg: Andreev i synov'ya, 1993, 318 p. (in Russian).
9. Dyufren M. *Vklad estetiki v filosofiyu* [The contribution of aesthetics to philosophy]. Ed. Khrenov N.A. and Migunov A.S. *Estetika i teoriya iskusstva XX veka: khrestomatiya* [Aesthetics and theory of art of the twentieth century: reader]. Moscow: Progress-Traditsiya, 2007, 151 p. (in Russian).
10. Zabayako A.P. *Trans* [Trance]. Ch. Ed. Kasavin I.T. *Entsiklopediya epistemologii i filosofii nauki* [Encyclopedia of Epistemology and Philosophy of Science]. Moscow: Kanon+, ROOI Reabilitatsiya, 2009, 999 p. (in Russian).
11. Kolomiyets G.G. *Filosofiya muzyki kak oblast' esteticheskogo znaniya: gnoseologicheskij aspekt* [The philosophy of music as an area of aesthetic knowledge: the gnoseological aspect]. *Granitsy sovremennoj estetiki i novyye strategii interpretatsii iskusstva: sb. nauch. dokl. IV Ovsyannikovskoj mezhdunar. esteticheskoy konf. (Moskva, 23-24.11.2010)* [The boundaries of modern aesthetics and new strategies for the interpretation of art: a collection of scientific report of IV Ovsyannikovsky International Aesthetic Conference (Moscow, 23–24.11.2010)]. Moscow: MIEE, 2010, 216 p. (in Russian).
12. Krishnamurti Dzhiddu. *Zapisnyye knizhki* [Notebooks]. Moscow: Razum, 1999, pp. 112-114. (in Russian).
13. Lamont K. *Ilyuziya bessmertiya* [Illusion of immortality]. Ed. 2. Moscow: Politizdat Publ., 1984, 286 p. (in Russian).
14. Lat'yens M. *Zhizn' i smert' Krishnamurti* [Life and death of Krishnamurthy]. Moscow: KMK, Ltd, 1993, 176 p. (in Russian).
15. Lozinskaya Ye.V. *Stilisticheskaya kritika* [Stylistic criticism]. Ch. Ed. Tsurganova E.A. *Zapadnoye literaturovedeniye XX veka* [Western literary criticism of the XXth century]. Moscow: Intrada, 2004, pp. 383–385. (in Russian).

16. Losev A.F. *Pozdnij ellinizm* [Late Hellenistic period]. *Istoriya antichnoj filosofii* [History of ancient philosophy]. Vol. VI. Moscow: Iskusstvo, 1980, 766 p. (in Russian).
17. Man'kovskaya N.B. *Fenomen postmodernizma. Khudozhestvenno-esteticheskij rakurs* [The phenomenon of postmodernism. Artistic and aesthetic perspective]. Moscow-Saint-Petersburg: Tsentr gumanitarnykh initsiativ. Universitetskaya kniga, 2009, 495 p. (in Russian).
18. Movchan Vira. *Estetyka: istoriia i teoriia* [Aesthetics: history and theory]. Zhovkva: Misioner, 2010, 736 p. (in Russian).
19. Murashkin M.G. *Zapisi 2000 goda* [Records of the 2000 year]. Dnipropetrovsk: Sich, 2006, 208 p. (in Russian).
20. Papadzhi [Pundzha, Kh. V. L.] *Den', kogda ya ujdu, nikogda ne nastanet: vstrechi, pis'ma, dnevniki* [The day I leave will never come: meetings, letters, diaries]. Moscow: Ganga, 2014, 560 p. (in Russian).
21. Teodyul' Ribo. *Bolezni lichnosti. Opyt issledovaniya tvorcheskogo voobrazheniya. Psikhologiya chuvstv* [Diseases of personality. Experience the study of creative imagination. Psychology of feelings]. Minsk: Kharvest, 2002, 783 p. (in Russian).
22. Sokhor A. *Esteticheskaya priroda zhanra v muzyke* [The aesthetic nature of the genre in music]. Moscow: Muzyka, 1968, 103 p. (in Russian).
23. Teplov B.M. *Konspekty i komentarii k knige A. Anastazi "Differentsial'naya psikhologiya"* [Summaries and comments after the book A. Anastasi "Differential Psychology"]. *Izbrannyye trudy* [Selected Works]. Vol. 2. Moscow: Pedagogika, 1985, pp. 247–279. (in Russian).
24. Chzhan Chzhen'-Tszy. *Praktika Dzen* [Zen Practice]. Krasnoyarsk: Belyj ostrov, 1993, 165 p. (in Russian).
25. Shestakov V.P. *Esteticheskiye kategorii: Opyt sistematicheskogo i istoricheskogo issledovaniya* [Aesthetic categories: The experience of systematic and historical research]. Moscow: Iskusstvo, 1983, 358 p. (in Russian).
26. Yaspers K. *Obshchaya psikhopatologiya* [General psychopathology]. Moscow: Praktika, 1997, 1056 p. (in Russian).
27. Tafuri Manfredo. *Architecture and Utopia: Design and Capitalist Development* / Tafuri Manfredo. – Cambridge, Massachusetts : The MIT Press, 1976. – 196 p.
28. Wigley Mark. *The Architecture of Deconstruction: Derrida's Haunt* / Mark Wigley. – Cambridge, Massachusetts : The MIT Press, 1993. – 278 p.

Рецензент: Білополий В. В., канд. іст. наук

Надійшла до редколегії: 18.11.2018 р.